Smärre

Byzantinska skrifter

Utgifna och kommenterade

af

VILH. LUNDSTRÖM

I

Laskaris Kananos'

Reseanteckningar från de nordiska länderna

UPSALA
LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

SMÄRRE BYZANTINSKA SKRIFTER

UTGIFNA OCH KOMMENTERADE

AF

VILH. LUNDSTRÖM

I

LASKARIS KANANOS'

RESEANTECKNINGAR FRÅN DE NORDISKA LÄNDERNA

UPSALA
LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ

UPSALA 1902
Upsala Nya Tidnings Aktiebolag

INNEHÅLL.

Sid.
1. Inledning 5
2. Text och öfversättning 14
3. Kritisk och exegetisk kommentar 20
4. Resans tidpunkt och gång. Författaren 33
5. Ordförteckning och register 42

I. Inledning.

År 1876 fäste den frejdade grekiske forskaren SPYRIDON LAMBROS sin uppmärksamhet vid en liten skrift, som fanns bevarad på de två sista bladen af en grekisk handskrift i Wien och som utgjordes af en viss Laskaris Kananos' reseanteckningar från de nordiska länderna. Fem år senare utgaf han i den grekiska tidskriften Παρνασσός (Vol. V sid. 705 ff.) detta den okände byzantinarens lilla opus och försåg det med en kort historisk kommentar, hufvudsakligen afsedd till en välbehöflig orientering i den för ett grekiskt publikum säkerligen obekanta nordiska historien.

Sedan dess synes ingen hafva fäst något afseende vid Laskaris Kananos' små anteckningar, naturligtvis med undantag för KRUMBACHER, hvars bibliografiska skarpblick sällan öfverser något och som därför också i sin byzantinska litteraturhistoria

ägnat dem en liten artikel[1]. Till Norden synes kunskapen om deras tillvaro endast genom denna artikel hafva trängt; åtminstone har jag icke funnit något omnämnande af desamma i tryck i något annat sammanhang.

Under sådana förhållanden torde det vara ganska lämpligt och önskligt, att en nordisk arbetare på det byzantinska området skrider till en närmare behandling af det lilla, från flere synpunkter intressanta aktstycket, och det vore en sådan behandling, som här skulle framläggas. Genom synnerlig artighet och välvilja från det kejserliga hofbiblioteket i Wien har jag varit i tillfälle att å Upsala universitetsbibliotek studera den enda kända handskrift, hvari skriften finnes bevarad, och jag går nu att först lämna en beskrifning af denna handskrift och dess innehåll.

* * *

Codex Hist. gr. 113 (Nessel) är en handskrift från 16:de årh. med 175 skrifna blad delvis af bombycin- och delvis af vanligt papper. Tvänne

[1] KRUMBACHER, Gesch. d. byz. Litt. 1. Aufl. s. 165, 2. Aufl. s. 422. Genom artikeln i KRUMBACHERS första upplaga har tydligen HJÄRNES uppmärksamhet fästs på Kananos' lilla skrift och hans notis därom i Ymer XI (1891) sid. 67 f. orsakats. Ur HJÄRNES notis i Ymer har åter tydligen THORODDSEN i sin Geschichte der isländischen Geographie (übersetzt von Aug. Gebhardt, Leipzig 1897) öst sin korta uppgift (I sid. 75) om Laskaris Kananos.

skrifvare hafva förfärdigat densamma, ity att fol. 1—44, 47, 48 och 105—175 härröra från en och samma skrifvare, hvaremot fol. 45, 46 och 49—104 äro textade af en annan med betydligt prydligare och redigare piktur. Bombycinafdelningen i hdskr. (fol. 45—112) är så godt som identisk med den af skrifvaren n:o 2 skrifna delen; blott en enda quaternio har räckt åt skrifvaren n:o 1, då han återupptog arbetet — här och där har dessutom ett eller annat blad af det bättre papperet slunkit med, och öfverhufvud är skillnaden icke stor. Skrifvaren n:o 1 har 24—27 rader på hvarje sida, skrifvaren n:o 2 i allmänhet 18. Handskriftens innehåll är följande:

1) fol. 1^r Titel samt rad 1 och 2: *De tolf vindarnes namn.* Tit. οἱ δόδεκα ἄνεμοι. Text: ἀπιλιώτης . εὗρος . εὐρόνοτος . νότος . ἀβρώνοτος . λίβας . ζέφυρος . | ἰάμπιξ . θρασκίας . ἀπαρκτήας . βορέας . κικέας: — I marginalen till fol. 163^v finnas tvänne andra versioner af de tolf vindarnes namn införda, af hvilka den ena är afvikande från, men den andra öfverensstämmer med versionen å fol. 1^r.

2) fol. 1^r rad 3—20^v: *Plutarchos' biografi öfver Aemilius Paulus.* Tit. πλουτάρχου αἰμιλίου παύλου παράλληλον: ÷ παράλληλον. Inc. Ἐμοὶ μὲν τῆς τῶν βίων ἅψασθαι μὲν γραφῆς... Des.... τρόπος καὶ βίος λέγεται γενέσθαι.

3) fol. 20^v inf.—34^r: *Georgios Gemistos Plethons excerpt om assyrier och meder ur Diodoros*

Sikeliotes. Tit. (fol. 20^v inf., röd) Γεωργίου τοῦ Γεμιστοῦ ἐκ τῶν διοδώρου τοῦ σικελιώτου ἱστοριῶν περὶ τῆς τῶν ἀσσυρίων τε καὶ μήδων βασιλείας ἐπιτομή: — Inc. (fol. 21^r) Τὸ παλαιὸν κατὰ τὴν ἀσίαν ὑπῆρχον ἐγχώριοι βασιλεῖς ... Des. ... τὴν βασιλείαν εἰς πέρσας μεταπεσεῖν. Jfr Diod. Sic. II, 1, 4—34, 6.

4) fol. 34^r—37^r: *[Georgios Gemistos Plethons] tvänne excerpt af Alexanders tal till Macedonierna ur Arrianos*. Utan titel (2 raders tomrum).

a) fol. 34^r—35^v: Inc. Οἱ μακέδονες δὲ ἐξέκαμνον ... Des. ... ἐπανήκουσιν ἀπολιπόντας. Jfr Arrian. Exp. V, 25, 2—28, 2.

b) fol. 36^r—37^r: Inc. ἀναβὰς αὖθις ἐπὶ τοῦ βίματος ... Des. ... ἐκπεπληγμένοι σιγεῖ ἔμενον αὐτοῦ πρὸς τῷ βίματι: — Jfr Arrian. Exp. VII, 8 fin.—11, 2.

5) fol. 37^r—38^r: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt om Herakles ur Xenophons Memorabilier*. Utan titel ($^1/_2$ rads mellanrum). Inc. Καὶ πρόδικος δὲ ὁ σοφὸς ἐν τῷ συγγράμματι ... Des. ... ἔτι μεγαλειοτέροις ῥήμασι ἢ ἐγὼ νῦν. Jfr Xenoph. Memor. II, 1, 21—34.

Fol. 38^v oskrifvet.

6) fol. 39^r—105^v och 113^r—148^v: *Plutarchos' biografier öfver Alexander och Caesar*. Tit. (röd) πλουτάρχου παράλληλον ἀλεξάνδρου καὶ καίσαρος (samma titel skrifven ofvanför i svart, hvarjämte under tillfogats rubrikerna ἰουλλίου och ἀλεξάνδρου). Inc. Alex. Τὸν ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως βίον ... Des. Alex. (fol. 104^v) ... διαφθαρῆναι τὴν διάνοιαν. Inc. Caes. fol. 113^r (separat titel både i rödt och i svart: ἰουλλίου καίσαρος fol. 113^r sup.): Τὴν κίννα τοῦ μοναρχήσαντος θυγατέρα ... Des. (fol. 148^v på tvären i marginalen): ... τὴν πληγὴν ἀπέθανε.

Mellan de bägge biografierna en quaternio af annat innehåll inskjuten; se nedan n:o 7, 8 och 9.

7) fol. 105^r—112^v sup.: *[Georgios Gemistos Plethons] trenne excerpt om Alexander ur Arrianos*. Tit. πάθη ἀλεξάνδρου.

a) fol. 105^r—110^v: Inc. ἵνα δὲ ἀφανίζηται τῷ ποταμῷ ... Des. ... οἷς αὐτὸς ἐς σκύθας ἔστειλεν. Jfr Arrian. Exp. IV, 6, 6—15, 1.

b) fol. 110^v—111^v fere med.: Inc. ὡς δε ἐς πασαργάδας τε καὶ ἐς περσέπολιν ... Des. ... δεινῶς ἐκρατεῖτο. Jfr Arrian. Exp. VII, 1, 1—2, 2.

c) fol. 111^v—112^v sup.: Inc. νῦν δὲ ὅσον ἐς τὰ ἀλεξάνδρου ... Des. ... ἐκ τῶν ποταμῶν προσκεχωσμένου. Jfr Arrian. Exp. V, 5, 2—6, 3.

8) fol. 112^v: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt om Thessalien ur Strabo*. Tit. περὶ τῆς θεταλλίας. Inc. ἡ θεσσαλία πεδίον μέγα ἐστί ... Des. ... ἀχαιοὶ ὀνομάστισαν.

9) fol. 112ᵛ inf.: *[Georgios Gemistos Plethons] 4 politiska verser om Palamedes' död*[1]. Tit. θάνατος παλαμήδους ἐκ λιθασμοῦ: — Text: καὶ γίνεται λιθόλευστος οἷα ποιεῖς ὦ φθόνε ἄλλο μηδὲν φθεγξάμενος εἰ μὴ τὸ ῥῆμα τοῦτο· ὦ δυστυχὴς ἀλήθεια, σὲ καὶ πενθῶ καὶ στένω· σὺ γάρ μου προαπόλωλας καὶ προεθανατώθεις.

10) fol. 149ʳ—150ᵛ: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt ur Polybios' tredje bok (prooemiet).* Tit. ἐκ τῆς πολυβίου συγγραφῆς τὸ προοίμιον τοῦ τρίτου βιβλίου. Inc. Ὅτι μὲν ἀρχὰς ὑποτιθέμεθα ... Des. ... τὴν οἰκουμένην ὑπήκοον αὑτοῖς.

11) fol. 150ᵛ: *[Georgios Gemistos Plethons] adnotation till föreg. excerpt.* Utan titel. Inc. ὅτι πολύβιος τῆς μὲν ἱστορίας ... Des. ... τῇ σικερονίου συντάξει.

Nedre tredjedelen af fol. 150ᵛ oskrifven.

12) fol. 151ʳ: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt om Iulius Caesar ur Zonaras.* Tit. περὶ ἰουλλίου γαίου κέσαρος: — Inc. Καὶ ὁ ἀντώνιος τὸν νεκρὸν ... Des. ... ἵνα ἐν ταύτῃ σφαγῆς: — Jfr Zon. Ann. X, 12.

13) fol. 151ᵛ—152ʳ: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt af Titus' tal ur Iosephos.* Tit. δημηγορία τίτου υἱοῦ οὐεσπασιανοῦ: — Inc. Ἐν

[1] Att dessa verser äro af Plethon synes framgå däraf, att dessa och liknande polit. verser om Homeros' hjältar ofta förekomma i sällskap med skrifter af Plethon; jfr cod. Bodl. Barocc. 114.

επηκόωσάς ἄνδρες ἔφη ῥωμαῖοι ... Des. ... ὅτι τῆς ἔξω μάχης πλέον τι κατορθώσομεν. Jfr Ios. B. I. III, 10, 2.

14) fol. 152ᵛ: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt om Romarnes brokonstruktion ur Arrianos.* Tit. γεφύρωσις ῥωμαίων. Inc. καίτοι ταχυτάτη γε ὡς ἐγὼ οἶδα ῥωμαίοις ἡ γεφύρωσις ... Des. ... οὐκέχω εἰπεῖν. Jfr Arrian. Exp. V, 7, 3—8, 1.

Därpå äro 3½ blad oskrifna. Numreringen, som förut var fortlöpande, har senare ändrats, så att de gamla sidonumren utstrukits och blad 156 fått nummer 153 o. s. v.

15) fol. 153ᵛ: *Zodiakens tolf tecken.* Tit. τὰ δόδεκα ζώδια: — Inc. κριῶ· βρετανίαι ... Des. ... γασαμῶν· γαραμαντική.

16) fol. 153ᵛ inf.: *De sju klimaten.* Tit. τὰ ἑπτὰ κλήματα. Text: τὸ διαμερόης + τὸ διασκίνης + τὸ διαλεξανδρείας + τὸ διαῤόδης + τὸ δια ἑλλησπόντου + τὸ δια μέσου πόντου + καὶ δια πόντου: +

17) fol. 154ʳ (Tit. 153ᵛ före n:o 14)—168ᵛ: *Georgios Gemistos Plethons geografiska excerpt ur Strabon.* Tit. (röd) ἐκ τῶν γεωγραφικῶν βιβλίων περὶ τῶν τῆς γῆς καὶ τῆς οἰκουμένης σχημάτων ἐπιδιορθωθὲν παρὰ γεωργίου γεμιστοῦ τοῦ πλήθωνος (en yngre hand har med svart bläck ofvanför raden tillfogat καὶ före och λεγομένου efter πλήθωνος). Inc. Τὸ

τῆς γῆς τῆς οἰκουμένης σχῆμα χλαμυοειδές τί ἐστιν . . . Des. . . . καὶ τὰ ἑξῆς.

Det följande bladet är tomt och har senare uteslutits ur räkningen.

18) fol. 169ʳ—172ʳ supr. med.: *En afhandling om drömsyner.* Utan titel. Inc. Πόσοις (Π rödt) τρόποις τὰ ἐν ὕπνοις φαινόμενα ἔπεισιν· ὡς ἂν δῆλον γένηται . . . Des. . . . ὡς ἐκείνοις τοῖς ῥήμασι δείκνυται.

Återstoden af fol. 172ʳ oskrifven.

19) fol. 172ᵛ—174ʳ sup.: *[Georgios Gemistos Plethons] excerpt ur Prokopios.* Tit. ἐκ τῶν προκοπίου καισαρέως. Inc. διήρητο δὲ ὧδε τὸ ῥωμαίων κράτος ἄνωθεν . . . Des. . . . ἐς συμμαχίαν ἀρκαδίου βασιλέως ἀφίκοντο.

20) fol. 174ʳ supra med.—175ʳ med.: *Laskaris Kananos' reseanteckningar från de nordiska länderna.* Tit. λασκαρέως τοῦ κανανοῦ: — Inc. ἐγὼ περὶ ἐλθῶν γῆν πολλὴν τῆς εὐρώπης . . . Des. . . . μὴ κατακολπίζοντι: +

Återstoden af fol. 175 oskrifven. Därpå ännu ett tomt och numera onumreradt blad.

* * *

Den handskrift, i hvars slut Laskaris Kananos' reseanteckningar från Norden blifvit bevarade, är alltså, som synes, en af dessa handskrifter, hvilkas hufvudinnehåll utgöres af Georgios Gemistos Plethons excerpt ur gamla författare. Dylika handskrifter äro ganska talrika; som exempel kunna anföras: Vindob. Hist. gr. 78 (Nessel), Monac. gr. 48 (fol. 416—481), Paris. gr. 1739 (fol. 160—258) samt framför allt cod. Marcian. 406, som är skrifven af excerptorn själf. Ingen af dessa handskrifter synes emellertid innehålla Laskaris Kananos' lilla skrift, ehuruväl deras innehåll eljes är ganska besläktadt inbördes äfven i de partier, som icke härröra från Plethon.

I det följande skola nu meddelas dels en textkritisk edition och en öfversättning af skriften i fråga dels en kommenterande behandling af densamma, hvars relativa utförlighet icke torde böra räknas såsom en öfverloppsgärning i betraktande af det outforskade och otillgängliga tillstånd, hvari den stora hufvudmassan af den byzantinska litteraturen ännu befinner sig.

2. Text och öfversättning.

Λασκαρέως τοῦ Κανανοῦ.

Fol. 174r Ἐγὼ περιελθὼν γῆν πολλὴν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπεριπάτησα τὴν παράλιον πᾶσαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ὑπερβορείου ὠκεανοῦ. ἐνταῦθα ὑπάρχει κόλπος μέγιστος καλούμενος ἑλληνικῶς Οὐενεδικός· καὶ ἐστὶν ἡ περίμετρος αὐτοῦ μίλια τετρακισχίλια καὶ ἡ διάμετρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὑπερβορείου ἀκρωτηρίου τοῦ καλουμένου ἄκρου τῆς Νορβεγίας ἄχρι τοῦ μυχοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ της Πουρσίας μίλια δισχίλια ἰταλικὰ τῶν ἀνὰ χιλίων οὐργυιῶν τὸ μίλι, κὰ μᾶς δὲ τῶν ἀνὰ ἑπτακοσίων πεντήκοντα οὐργυιῶν τὸ μίλι μίλια δισ-

Scripturae codicis Vindob. Hist. gr. 113. 1 περὶ ἐλθῶν: περιῆλθον *Lambros* 2 ἐν περὶ πατήσας: *corr. Lambros* 4 οὐενεδικῶς καὶ ἔστιν 5 αὐ μίλια: *suppleuit Lambros* 6 ἀκρωτιρίου 7 νορβέγιας μοιχοῦ 9 ἀναχιλίων καθ' ἡμᾶς *Lambros* 10 πεντίκοντα

χίλια διακόσια πενῆντα. περιέχει δὲ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ δυσμῶν αὐτοῦ . . . .

Καὶ πρῶτον μὲν ἀπ' ἀνατολῶν καὶ ἐν τοῖς βορειοτάτοις μέρεσιν αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἐπαρχία τῆς Νορβεγίας, ἥτις ἔχει καὶ προκαθεζομένην πόλιν καλουμένην Μπέργεν Βάγεν· ἐν ταύτῃ τῇ || πόλει χάραγμα οὐ πολιτεύεται οὔτε χρυσοῦ οὔτε ἀργύρου οὔτε χαλκοῦ οὔτε σιδήρου, ἀλλὰ ζοῦν μετὰ ἐμπορίων καὶ οἱ ὠνούμενοι καὶ οἱ πιπράσκοντες. ἔτι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει γίνεται ἡ ἡμέρα μηνὸς ἑνός· ἀπὸ τῇ εἰκοστῇ τετάρτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἄχρι τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ Ἰουλίου τὸ πᾶν ἐστιν ἡμέρα καὶ νὺξ οὐδόλως ἐστίν. Fol. 174v

μετὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἐστὶν ἡ ἐπαρχία τῆς Σουήτζιας, ἥτις ἔχει καὶ προκαθεζομένην πόλιν Στοκόλμω. ἐν ταύτῃ τῇ πόλει χαράσσεται χάραγμα ἀργυροῦν ἀναμεμιγμένον. αὗται αἱ δύο ἐπαρχίαι ἄρχονται παρὰ τοῦ ῥηγὸς τῆς Δατίας.

μετὰ τὴν Σουήτζιαν ἐστὶν ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβονίας. ἔχει δὲ <ἡ> ἐπαρχία αὕτη προκαθεζομένην πόλιν, ἥτις καλεῖται Ῥήγα καὶ ἑτέρα Ῥήβουλε. αὗται

11 δυσχίλια πενίν· περιέχει ἀπὸ ἀλατολῶν 12 *lacunam statui praeeunte Lambro* 13 βορειῶ 14 ἔστιν ἡ ἐπαρία 16 χάραμα 18 ζοῦν ὠνόμενοι 19 ἐνταῦθη τῇ || 25 χαράσεται 27 δατείας 28 λιβανίας 29 ἡ *add. Lambros* 30 καὶ ἑτέρα *scripsi*: καὶ χώρα *cod.* καὶ χώραν *Lambros*

ἄρχονται ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ κοσμικῶς καὶ πνευματικῶς. ἡ δὲ ἐπαρχία ἄρχεται ὑπὸ τοῦ δουκὸς μεγάλου μαΐστορος τῶν λευκῶν ἐνδυμάτων καὶ τοῦ μέλανος σταυροῦ.

μετὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην καὶ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου ἐστὶν ἡ ἐπαρχία τῆς Πουρσίας· ἔχει δὲ προκαθεζομένην πόλιν Τάντζηκ ὀνομαζομένην.

μετ' αὐτήν ἐστιν ἡ ἐπαρχία τῆς Σθ<λ>αβουνίας, ἥτις ἔχει προκαθεζομένην πόλιν Λουπὴκ ὀνομαζομένην. ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχουν οἱ Ζυγιῶται οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· ἐπεὶ ἐκεῖσε ὑπάρχουν πλεῖστα χωρία, ἅτινα διαλέγουνται τὴν γλῶσσαν τῶν Ζυγιωτῶν.

μετ' αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν ὑπάρχει ἡ ἐπαρχία τῆς Δατίας, ἥτις ἡ Δατία ἔχει πόλιν καλουμένην Κουπανάβε. αὕτη ἐστὶν καὶ βασίλειον τοῦ ῥηγὸς τῆς Δατίας. αὗταί εἰσιν αἱ ἓξ ἐπαρχίαι κύκλωθεν τοῦ κόλπου.

ἔφτασα δὲ καὶ εἰς τὴν νῆσον Ἰχθυοφάγων τὴν καλουμένην κοινῶς μὲν Ἰσλάντην, παρὰ δὲ τῷ σοφῷ Πτολεμαίῳ, ὥς μοι δοκεῖ, αὕτη ἐστὶν ἡ Θούλη· ἔνθα καὶ εὗρον τὴν ἡμέραν μηνῶν ἓξ ἀπ' ἀρχῆς ἔαρος

Fol. 175r ἄχρι τροπῶν φθινοπωρι||νῶν. ἐπέρασα γὰρ ἀπὸ τῆς

31 πνευματικὸς 35 ἐπαρχεῖαν μοιχῷ 38 μεταυτήν ἐστιν σθαβουνίας 41 πελοπονήσῳ 42 γλῶσαν 44 δατείας δατεία 45 δατείας 46 *post* κύκλωθεν *vacuum spatium relictum* 47 εὔτασα 50 ἀπαρχῆς ἔαρως 51 φθεινοπορη||νῶν

Ἠγγληνίας εἰς ταύτην τὴν νῆσον, καὶ ἦν ὁ πλοῦς μίλια χίλια καὶ ἐπλημμέλησα ἐκεῖσε ἡμέρας εἰκοσιτέσσαρας. καὶ εἶδον ἄνδρας ῥωμαλέους καὶ ἰσχυρούς, καὶ ἦν ἡ τροφὴ αὐτῶν ἰχθύες καὶ ὁ ἄρτος αὐτῶν ἰχθύες καὶ τὸ πόμα αὐτῶν ὕδωρ. εἶτα πάλιν ἐστράφην ὄπισθεν εἰς τὴν Ἐγγλητέραν.

ἔνε δὲ ὁ μιλιασμὸς ἀπὸ τῆς ἄνωθεν πόλεως τοῦ Μπέργεν Βάγεν ἄχρι τῶν Κλουζῶν τὰ ἐπὶ νοτίου τῆς Φλαντρίας ὁδῷ εὐθείᾳ μίλια τρεῖς χιλιάδες καὶ πεντακόσια καὶ ἀπὸ τῶν Κλουζῶν ἕως τοῦ ἱεροῦ ἄκρου εἰς τὸ Πορτεγάλλε μίλια δισχίλια <καὶ ἑκατὸν> ἑξηντατέσσαρα ἤτοι ὁμοῦ μίλια χιλιάδες πέντε καὶ ἑξακόσια ἑξηντατέσσαρα μὴ κατακολπίζοντι.

52 ἠνγκληνίας 54 ῥωμαλαίους 55 ἰσχύες ἰσχύες 57 ἐγκλητέραν 58 ἔναι 60 φιλαντρίας 62 δυσχίλια καὶ ἑκατὸν *addidi* ἑξίντα 64 ἑξίντα

Öfversättning.

Af Laskaris Kananos.

Efter att hafva färdats omkring på ett stort landområde i Europa har jag jämväl kringfarit dess hela kust allt från den hyperboreiska oceanen. Där finnes en mycket stor hafsvik, som på grekiska

kallas den ven(e)diska, och dess omkrets är 4000 mil och dess diameter ifrån den nordliga udden, den s. k. Norvegias spets, till dess innersta vrå i Pursias land 2000 italienska mil, sådana som ha 1000 famnar på milen, eller enligt vår räkning, med 750 famnar på milen, 2250 mil. Från öster och från väster räknadt berör den . . .

Först ifrån öster (väster?) räknadt och i dess nordligaste delar ligger Norvegias land, hvilket har en hufvudstad vid namn Mpergen Bagen (Bergen Vagen); i denna stad finnes intet mynt i rörelsen hvarken af guld eller silfver eller koppar eller järn, utan både säljare och köpare uppgöra sina affärer med varor. Vidare blir i denna stad en dag på en månad: från den 24 i juni månad till den 25 juli är allt dag och natt finns alldeles icke.

Efter detta land kommer Suetzias land, som har till hufvudstad Stokolmo. I denna stad myntas mynt af silfverblandning. Dessa två länder styras af Datias konung.

Efter Suetzia kommer Livonias land. Detta land har en hufvudstad som heter Riga och en annan (som heter) Revule. Dessa styras af ärkebiskopen både i världsligt och andligt afseende. Landet åter styres af fursten-stormästaren af de hvita mantlarne och det svarta korset.

Efter detta land och i vikens innersta hörn ligger Pursias land; det har en hufvudstad vid namn Tantzik.

Efter detta kommer Sth(l)avunias land, som har en hufvudstad vid namn Lupek. Från detta land äro zygioterna på Peloponnesos, ty därstädes finnas flere trakter, som tala zygioternas språk.

Efter detta land kommer Datias land, som har en stad kallad Kupanave. Denna är jämväl residens för Datias konung. Dessa äro de sex länderna rundt omkring viken.

Men jag kom äfven ända till Fiskätarnes ö, hvilken i dagligt tal kallas Islante, men som, efter hvad jag tror, är densamma, som hos den vise Ptolemaios kallas Thule; där fann jag också en dag på sex månader från vårens början ända till höstdagjämningen. Jag for nämligen från Englenia till denna ö, och seglatsen var 1000 mil och jag tillbragte där 24 dagar. Och jag såg starka och kraftiga män, och deras föda var fisk och deras bröd fisk och deras dryck vatten. Sedan vände jag åter tillbaka till Engletera.

Och är väglängden från den ofvannämnda staden Mpergen Bagen till Kluza på södra sidan af Flantria raka vägen 3500 mil och från Kluza till den heliga udden i Portegalle 2064 (2164?) mil eller tillsammans 5664 mil för den, som ej viker in i bukterna.

3. Kritisk och exegetisk kommentar.

rad 1 περιελθών. LAMBROS' ändring περιῆλθον är onödig och olämplig. Däremot är hans emendation ἐπεριπάτησα i st. f. handskriftens omöjliga ἐνπεριπατήσας uppenbarligen riktig. Om hela stället se vidare sid. 36.

2 ἐπεριπάτησα. »Animadverte tandem in verbis compositis ex aliqua præpositione, quæ incipiat a consonante, semper in præteritis illis augmentum syllabicum fieri ante ipsam præpositionem» PORTIUS, Gramm. linguae graec. vulg. p. 47 i W. MEYERS ed.[1]. Jfr äfven MEYERS kommentar därsammastädes, sid. 217 f.

3 κόλπος μέγιστος καλούμενος ἑλληνικῶς Οὐενεδικός. Namnet κόλπος Οὐενεδικός möter oss första gången Ptol. III, 5, 1 ἡ... Σαρματία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ τε Σαρματικῷ ὠκεανῷ κατὰ τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον; jfr äfven Ptol. III, 5, 7 κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα οἵ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον. På de grekiska Ptolemaioskartorna, af hvilka möjligen äfven i rad 13 föreligger en inverkan, möter också regelbundet namnet Οὐενεδικὸς κόλπος (jfr SEWASTIANOFFS fotolitografiska reprod. af Athoshandskriften till Ptolemaios, Paris 1867, tab. LXXVI). Härmed kan jämföras det latinska namnet *sinus Sclavanicus* (t. ex. Adam. Brem. IV, 5). Hos Ptolemaios syftar namnet κόλπος Οὐενεδικός förmodligen närmast på viken utanför Weichselmynningen; här inbegripes tydligen under namnet icke blott Östersjön, utan jämväl Kattegatt och Skagerack. Äfven de italienska portolankartorna från den senare medeltiden känna lika litet som vår författare något om Bottniska viken — alla föreställa de sig Norges och Sveriges kust gående tämligen rakt från väster till öster (jfr AHLENIUS, Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi, Upsala 1895, sid. 29; NORDENSKIÖLD, Periplus, Stockholm 1897, sid. 84). Troligt är väl också, att förf. åtminstone vid något tillfälle haft en italiensk portolan tillgänglig eller kanske rent af en grekisk af italienskt ursprung (jfr KRUMBACHER, Gesch. d. Byz. Litt.[2], sid. 419).

[1] Bibliothèque de l'école des hautes études, fasc. 78. Paris 1889.

rad 5 ἡ περίμετρος etc. Huru det skulle vara möjligt att omkretsen vore blott 4000 mil, om diametern är 2000, har förf. tydligen icke gjort klart för sig. En annan inadvertens se nedan anmärkn. till ἀπ' ἀνατολῶν rad 13.

rad 7 ἄκρου τῆς Νορβεγίας. Förmodligen Statland.

9 οὐργυιῶν. Så har hdskr. såväl här som i följ. rad; LAMBROS ändrar formen onödigtvis till ὀργυιῶν. Vi hafva nämligen här ett exempel på öfvergången af ο > ου i byzantinsk tid (se DIETERICH, Untersuchungen i Byz. Arch. I, Leipzig 1898 sid. 15 f.). För öfrigt iakttogs formen οὐργυιά redan af DU CANGE såväl i Konstantin Harmenopulos' Hexabiblos som hos Nikephoros Gregoras och på andra ställen (jfr DU CANGE, Gloss. med. et inf. graec. under ordet οὐργυιά).

ἰταλικὰ τῶν ἀνὰ χιλίων οὐργυιῶν τὸ μίλι. Här alltså οὐργυιά = *passus* (sål. 1,48 m.). I följande rad, där förf. talar om den grekiska milen, har οὐργυιά naturligen sin vanliga betydelse = 6 πόδες (sål. 1,774 m.). Om milen = 750 οὐργυιαί jfr det af DU CANGE a. st. citerade uttrycket i »Cod. 1595. Ms. Bib. Reg.»: τὸ στάδιον ἔνι οὐργίαι ἑκατόν, τὸ δὲ μίλιον οὐργίαι ἑπτακόσιες πεντήκοντα.

κὰ μᾶς. Handskriften har alldeles tydligt κᾶμᾶς (vid spiritus öfver α behöfver man ej fästa stort afseende, jfr ζοῦν rad 18), ehuru LAMBROS i sin text skrifver καθ' ἡμᾶς och icke ens annoterar i sin kritiska apparat handskr:s läsart, fastän han eljes upptager t. o. m. de minsta inadvertenser i accent och spiritus. — Naturligt nog har förkortningen af κατά till κά(τ), κα- rönt mindre uppmärksamhet än den äfven i nygrekiskans »riksspråk» vanliga af μετά till μέ. Äfven den förra är emellertid mycket gammal (jfr DIETERICH, Unters., sid. 124) och lefver ännu kvar i nygrekiska dialekter samt har alltså tillhört den grekiska språkutvecklingen i mer än två årtusenden. Efter att ursprungligen blott hafva ägt rum framför samma konsonant (här alltså τ) eller i artikulationsafseende besläktad sådan har dissimilationen sedan genom analogi kunnat äga rum öfver allt (såsom fallet ju är med μέ); κατ-μᾶς blir alltså καμᾶς eller κὰ μᾶς liksom κατ-τοὺς blef κατούς.

rad 10 μίλια δισχίλια διακόσια πενῆντα. Förf:s räkning är riktigare, än den vid första påseendet kan synas. En romersk mil = 1000 *passus* = 1480 m.; 2000 mil alltså = (2000 × 1480 m. =) 2,960,000 meter = *2960 km.* En grekisk mil = 750 οὐργυιαί = (750 × 1,774 m. =) 1330,5 m.; 2250 mil alltså = (2250 × 1330,5 m. =) 2,993,625 meter = *2993,6 km.* Felräkningen uppgår sålunda till icke fullt 34 kilometer, hvilket ju får anses som ganska obetydligt. — Värre är då, i fall texten ej är korrumperad, förf:s felräkning vid den enkla additionen i rad 60 ff., där han erhåller resultatet 5664 af 3500 + 2064. Förmodligen har här dock ordet ἑκατὸν utfallit i rad 62 mellan δισχίλια och ἑξηντατέσσαρα.

11 πενῆντα. Jfr strax ofvan πεντήκοντα; dylika inkonsekvenser i språket förekomma flerstädes hos vår förf. t. ex. ἔνε rad 58 jämte ἐστίν och Ἠγγλενία rad 52 jämte Ἐγγλητέρα rad 57, ἀπὸ ἀνατολῶν rad 11 och ἀπ' ἀνατολῶν rad 13. — Redan tidigt

blef πεντήκοντα > πεντῆντα (jfr DIETERICH, Unters. sid. 125 och 186) liksom nedan rad. 62 och 63 ἑξῆντα af ἑξήκοντα; af πεντῆντα blef genom dissimilation πενῆντα (se t. ex. BRUGMANN, Grundriss[2] I, sid. 855, HATZIDAKIS i K. Z. 33 (1895) sid. 122 och, delvis afvikande, THUMB, Byz. Z. IX (1900) sid. 239). Utom de nämnda räkneorden πενῆντα och ἑξῆντα förekomma hos Laskaris Kananos följande vulgärgrekiska ord och former: ζοῦν rad 18, ὑπάρχουν rad 40 och 41, διαλέγουνται rad 42, οὐργυιῶν rad 9 och 10, ἔνε rad 58, αὐτός (= οὗτος) rad 44, εὕτασα rad 47, μίλι rad 9 och 10, ἐπεριπάτησα rad 1 samt möjl. χώρα (= stad) rad 30.

περιέχει δὲ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ δυσμῶν αὐτοῦ... Att här ett objekt till περιέχει utfallit, är tydligt. LAMBROS supplerar ἐπαρχίας ἕξ; man kunde ju äfven tänka på τάσδε τὰς ἐπαρχίας eller hellre ἑκατέρωθεν ἐπαρχίας τρεῖς. Från väster till öster tänker sig förf. nämligen af allt att döma tre »eparchier»: Norvegia, Suetzia och Livonia, sedan vänder vikens strand vid Pursia, som ligger innerst i hörnet, och på återvägen från öster till väster har man då först Pursia, sedan »Sth(l)abunia» och Datia — alltså tre åt hvardera hållet; uttrycket ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ δυσμῶν antyder, att han i den stympade satsen räknat på detta vis.

rad 13 καὶ πρῶτον μὲν ἀπ' ἀνατολῶν. Man väntade i stället ἀπὸ δυσμῶν; det är svårt att säga, om misskrifning här föreligger eller förf. verkligen

gjort den stora hafsvikens sträckning så föga klar för sig eller om han här blott haft de grekiska Ptolemaioskartornas bild af den nordiska kusten i tankarne.

rad 16 Μπέργὲν Βάγεν. Μπέργεν är naturligen Bergen med den i vulgärgrekiskan vanliga transskriberingen af *b* med μπ. Βάγεν åter måste vara Vagen, det nuv. Vaagen, den bekanta viken, där Bergens hamn är belägen. Egendomligt är, huru förf., som naturligen vid sitt besök ofta hört detta namn nämnas, trott det vara en del af själfva stadsnamnet.

ἐν ταύτῃ τῇ πόλει χάραγμα οὐ πολιτεύεται. Naturligtvis öfverdrifvet, ty mynt af olika slag fanns förvisso i Bergen vid denna tid; den i alla fall rikligt förekommande byteshandeln har tilldragit sig den vid ett ordnadt penningväsen vane byzantinarens speciella uppmärksamhet. Då ingen anledning finnes att betvifla Laskaris Kananos' iakttagelse, föreligger här en kulturhistorisk notis af ett visst intresse. Att inhemskt mynt icke varit så vanligt ens i de norska handelsstäderna vid denna tid, visas t. ex. af det ungefär samtidiga (20 jan. 1413) kvittot till biskopen i Stavanger öfver erlagd Peterspenning (Diplom. Norv. 3, sid. 444 f.), där utländska mynt af flere sorter uppräknas och blott en liten del säges vara erlagd »in moneta regali hic in partibus iam currente».

18 ζοῦν vgr. = klassiskt ζῶσι. Beträffande ändelsen jfr äfven ὑπάρχουν rad 40 och 41.

μετὰ ἐμπορίων. ἐμπορία i betyd. handelsvara träffas redan hos Xenophon och är vanligt under den byzantinska tiden.

rad 19 γίνεται ἡ ἡμέρα μηνὸς ἑνός etc. Det är egendomligt, att förf. omnämner den långa »dagen» blott från midsommar och framåt, liksom om den började först den 24 juni. Man kan misstänka, att han just vid midsommartiden varit i Bergen och där fått upplysningen, att de ljusa nätterna skulle räcka ännu en månad samt missförstått upplysningen på det sätt hans notis visar.

24 Σουήτζιας. Denna form synes vara transskriberad från det italienska namnet på Sverige *Svezia*, liksom Στοκόλμω väl är korrumperadt af Στοκόλμα = ital. *Stocolma*. Om italienska inflytelser jfr anmärkn. till Ἐγγλητέραν rad 57 och nedan sid. 37.

25 ἐν ταύτῃ τῇ πόλει χαράσσεται χάραγμα etc. Denna enda notis om Stockholm har tydligen tillkommit som motstycke till skildringen af förhållandena i Bergen.

26 ἄρχονται παρὰ τοῦ ῥηγὸς τῆς Δατίας. Kalmarunionen ägde alltså bestånd vid förf:s besök i Norden; se vidare sid. 33 f.

27 Δατίας. Såväl här som på de följande ställena, där ordet förekommer, har handskriften δατεία, δατείας. Det är tydligen Danmarks under medeltiden vanliga namn *Dacia*, hvilket ju enligt medeltida ortografi äfven kunde skrifvas *Datia*, som här går igen. Man jämföre t. ex. skrifningen DATIA

på ett flertal af de i NORDENSKIÖLDS Fascimile-atlas, Stockholm 1889, reproducerade kartor, där Norden finnes upptaget, likaså på Framauros karta af år 1459. Att såsom LAMBROS öfverallt skrifva Δανία är alltså oriktigt.

rad 28 Λιβονίας. Så har redan LAMBROS riktigt läst i st. f. handskriftens λιβανίας. Livonia (»Livlanden») var ju en under Tyska ordens tid vanlig, gemensam benämning på Estland, Livland och Kurland.

29 f. ἔχει . . . . προκαθεζομένην πόλιν ἥτις παλεῖται Ῥήγα καὶ χώρα Ῥήβουλε. Så handskriften; LAMBROS konjicierar χώραν. Är χώρα eller χώραν riktigt, betyder χώρα här såsom i nygrekiskan *stad* (jfr härom senast KRETSCHMER i Byz. Zeitschr. X [1901], sid. 584). Sannolikt synes mig dock vara, att χω- är korrumperadt af ἑτε- (den paleografiska skillnaden är ytterst obetydlig) och att vi hafva att läsa: καὶ ἑτέρα (scil. καλεῖται) Ῥήβουλε. En syntaktiskt lika lös satsbyggnad af annat slag förekommer för öfrigt nedan rad 47 ff.: τὴν καλουμένην κοινῶς μὲν Ἰσλάντην, παρὰ δὲ τῷ σοφῷ Πτολεμαίῳ . . . αὕτη ἐστὶν ἡ Θούλη.

30 Ῥήβουλε. Redan LAMBROS har påpekat, att denna form tydligen ansluter sig till Revals lettiska namn *Rehwele*. Om Laskaris Kananos hört namnet uttalas med *w* såsom vokaliskt, är ju hans transskription ganska naturlig. Öfverhufvud äro hans transskriptioner af de för hans öron och tunga säkert lika främmande nordiska namnen öfver för-

väntan riktiga; jfr nedan Κουπανάβε rad 44 = Köbenhavn (Köben(de)haffn), möjl. med norskt uttal (Köbanhavn) och ε för vokaliskt *n*.

rad 30 f. αὗται ἄρχονται ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ κοσμικῶς καὶ πνευματικῶς. Förf:s iakttagelse angående städernas, särskildt Rigas, särställning i förhållande till Tyska orden är ju, som bekant, alldeles riktig. Genom fördraget i Danzig 1366 hade orden måst erkänna ärkebiskopens öfverhöghet öfver Riga och de inskränkningar häri, som orden utverkat af påfven Bonifacius IX, upphäfdes åter 1418 på mötet i Konstanz.

33 τῶν λευκῶν ἐνδυμάτων καὶ τοῦ μέλανος σταυροῦ. Iakttagelsen likaledes riktig: ordensbrödernas dräkt var en hvit mantel med svart kors.

36 Πουρσία med lättförklarlig metathes af *Prussia*.

37 Τάντζηκ är naturligen Danzig.

38 ff. Σθαβουνίας. Detta ords tolkning har vållat Lambros (sid. 710 ff.) mycket hufvudbry, särskildt på grund af det därstädes förekommande språket, som skulle vara detsamma som »zygioternas» på Peloponnesos. Han söker definiera dessa än såsom zigenare än såsom germaniska stammar än såsom slaver, ehuru han afvisar alla dessa utvägar, icke minst den sistnämnda. Så kommer han till sist till den förtviflade åtgärden att föreslå en ändring af Σθαβουνία till Ἐσθονία och af Λουπήκ till — Libau, ehuru förf. redan förut inbegripit Estland under Λιβονία och Libau för öfrigt icke ligger i Estland! Grunden till Lambros' misstag ligger däri, att han ej känt det under medeltiden vanliga namnet *Slavia, Sclavinia, Sclavonia* på södra Östersjökusten, »Venden». Σθαβουνία eller kanske rättare Σθλαβουνία är alltså Kananos' transskription af detta namn (jfr Σλάβοι, Σκλάβοι, Σθλάβοι — tre vanliga former af byzantinarnes benämning på slaverna). Λουπήκ är naturligtvis Lübeck (under medeltiden *Lubek, Lubeke;* medeltidslatin *Lupeca, Lubicca,* jfr äfven den mot Λουπήκ exakt svarande skrifningen *lubick* på de kartor från 1400-talet, som Nordenskiöld betecknar med namnet »skandinavisk-byzantinska» [1]), som nämnts såsom varande områdets förnämsta handelsstad. Möjligen har Kananos i Lübeck eller omnejd hört slaviska tungomål och igenkänt någon likhet med slaviska idiomer på Peloponnesus, som ju i vissa trakter under medeltiden faktiskt slaviserades. Ty det främmande språk, som han i Lübeck hörde och på detta sätt identifierade, kan icke hafva varit någon tysk munart — tyska måste han i Riga och på handelsskeppen hafva hört tillräckligt för att ej förvåna sig öfver. Återstod sålunda näppeligen något annat än en slavisk munart. Hvilken slavisk stam på Peloponnesos, som han kallar zygioter, återstår att utforska.

rad 44 Κουπανάβε. Se anm. till Ῥήβουλε rad 30.

[1] Nordenskiöld, Periplus, sid. 88.

rad 47 ἔφτασα. Handskriftens läsart εὔτασα kan mycket väl härröra från Laskaris Kananos egen skrifning. Redan tidigt öfvergick φθ till φτ (jfr DIETERICH, Unters. sid. 99), alltså äfven ἔφθασα till ἔφτασα (så skrifver också LAMBROS i sin edition). Skrifningen ευ för εφ eller εβ var under medeltiden mycket vanlig hos ortografiskt mindre säkra skribenter.

48 f. παρὰ δὲ τῷ σοφῷ Πτολεμαίῳ, ὥς μοι δοκεῖ, αὕτη ἐστὶν ἡ Θούλη. Om anknytningar till Ptolemaios jämför anm. till Οὐενεδικός rad 4. Under den senare medeltiden är identifieringen af Thule och Island allmän. Ptolemaios har däremot naturligen icke haft någon föreställning om Island. Om Thule-frågan och Island jfr AHLENIUS, Olaus Magnus, sid. 18; LÖNBORG, Adam af Bremen, Upsala 1897, sid. 31 f.; NORDENSKIÖLD, Periplus, sid. 82, och framför allt THORODDSEN, Geschichte der isl. Geogr., sid. 9 ff.

52 Ἡγγληνίας. Jfr rad 57 τὴν Ἐγγλητέραν, hvilket senare namns användande synes vittna om italienskt inflytande; jfr äfven titeln på portolanen i cod. Vat. Ottob. 339: Ἀρχὴ τοῦ πορτολάνου ὁ ὁποῖος ἑρμηνεύει ὅλα τὰ πόρτα . . . . . ἕως εἰς τὸ στρέτο τῆς ἐγλητέρας. — Förf. har alltså sannolikt medföljt ett engelskt handelsskepp; under 1400-talet ägde ju en liflig engelsk handel på Island rum (jfr härom FINN MAGNUSEN, Om de Engelskes Handel paa Island, Nord. Tidskrift f. Oldkyndighed II (1833), sid. 112—169 och THORODDSEN, o. a. a. sid. 104 ff.).

καὶ ἦν ὁ πλοῦς μίλια χίλια. Menar förf. »italienska mil», bli 1000 mil = *1480 km.*; menar han »grekiska mil» åter, äro 1000 mil = *1330 km.* Skillnaden är således i hvarje fall icke mera än 150 km.

rad 54 f. καὶ εἶδον ἄνδρας ῥωμαλέους etc. Det är intressant att med den från England till Island kommande Laskaris Kananos' uppgifter om isländarne jämföra medeltida engelska utsagor; jfr t. ex. Eulogium Hist. IV, 105 (Rer. Britt. med. aev. Scr. 9, II, sid. 113) *unde tota illa uiuit communiter de piscibus, de uenationibus et de carnibus pro parte maiori . . . Gens illa multum corpulenta, robusta* (jfr ἄνδρας ῥωμαλέους καὶ ἰσχυρούς!) *et ualde alba, piscationi dedita et uenationi.* Ranulph. Higden. Polychr. I, 31 (Rer. Britt. Scr. 41, I, sid. 322) *Islandia . . . gentem habet breuiloquam, ueridicam, ferinis pellibus tectam, quae piscationi indulget.* Det förra af dessa ställen är nästan ordagrant kopieradt ur en annan, äfvenledes i England författad skrift, den s. k. Geographia universalis[1]. Att isländarne voro starka och storväxta samt hufvudsakligen lifnärde sig af fiske, har man alltså i England under den senare medeltiden allmänt betecknat såsom det för dem

[1] Jfr HAYDON i hans Preface (sid. XLV) till andra tomen af Eulog. Hist. Jfr äfven LÖNBORG, Adam af Bremen, sid. 177 ff.

särskildt karaktäristiska, och denna syn på tingen har tydligen influerat på vår författare.

rad 59 ἄχρι τῶν Κλουζῶν. Syftar tydligen på den under medeltiden lifliga hamnstaden Sluys, som på kartor från denna tid förekommer under namnet *cluxa* eller *la clussa* (jfr artikeln framför Κλουζῶν!) se t. ex. NORDENSKIÖLD, Periplus sid. 42.

τὰ ἐπὶ νοτίου etc. Om appositionen i annan kasus än det substantiv, till hvilket den hör, se t. ex. CHRISTENSEN, Die Sprache des byz. Alexandergedichtes, Byz. Zeitschr. VII (1898) sid. 376.

61 τοῦ ἱεροῦ ἄκρου εἰς τὸ Πορτεγάλλε. Cap S. Vincent.

63 χιλιάδες πέντε καὶ ἑξακόσια etc. Om summan se anm. till rad 11.

---

4. Resans tidpunkt och gång. Författaren.

Frågar man efter tidpunkten för denne okände Laskaris Kananos' besök i Norden, är det ganska lätt att för densamma bestämma såväl terminus post quem som terminus ante quem.

Det afgörande stället är härvidlag, såsom redan LAMBROS sid. 708 f. påpekat orden i rad 26 f.: αὗται αἱ δύο ἐπαρχίαι (d. v. s. Norge och Sverige) ἄρχονται παρὰ τοῦ ῥηγὸς τῆς Δατίας. LAMBROS har därför också riktigt påpekat, att resan måste hafva infallit under den verkliga Kalmarunionens dagar d. v. s. mellan 1397 och 1448. Kanhända kan man ur uttrycket t. o. m. våga att sluta ännu mera. Förf. använder på två ställen uttrycket τοῦ ῥηγός; är det troligt, att han skulle så hafva uttryckt sig i den kraftfulla och vida kända drottning Margaretas dagar? Sannolikt kunna alltså gränserna ytterli-

gare trängas samman till åren 1412—1448. I sin notis om Laskaris Kananos' skrift har HJÄRNE[1] häremot uttalat den åsikten, att »ingenting hindrar, att förf. kan hafva skrifvit vid en något senare tidpunkt, då Sverige ännu åtminstone i utlandet betraktades såsom rätteligen tillhörande den skandinaviska unionsmonarkien.» Men här gäller det ju just en författare, som besökt Norden och där inhämtat sina upplysningar. Är förf., såsom sannolikt är, identisk med Johannes Kananos (se nedan sid. 39 f.), måste han för öfrigt tillhöra förra delen af 1400-talet.

Äfven från hans framställning af förhållandena inom Tyska ordens länder torde hållpunkter kunna vinnas för tidsbestämningen. Såsom redan i kommentaren påpekats, är förf:s framställning af maktens delning mellan orden och ärkebiskopen förvånansvärdt exakt; endast för tiden 1392—1418 var ärkebiskopen såsom Rigas styresman i viss mån officiellt beroende af orden. Då nu resan icke kan hafva företagits före 1392, skulle den alltså böra antagas hafva ägt rum efter 1418.

* * *

Ofvan har redan flere gånger påpekats, hurusom förf:s uppgifter på flere punkter äro förvånans-

[1] Ymer XI (1891) s. 68.

värdt fylliga och exakta, trots den korthet och konstlöshet, som utmärker dem. Jämför man dem med de fantastiska, från Dionysios Periegetes lånade notiser om Thule, som ett par århundraden tidigare utgjorde Nikephoros Blemmydes' hela visdom om Norden, är skillnaden ofantlig. Icke det minsta tvifvel kan råda, att vi här hafva en verklig resandes små anteckningar framför oss.

En uppmärksam läsare observerar emellertid lätt, att förf. yttrar sig på betydligt olika sätt och med olika detaljrikedom om de skilda länderna. Mest rik på exakta enskildheter är skildringen af Tyska ordens land; han nämner dess båda förnämsta orter, känner styrelsesättet och skillnaden mellan ärkebiskopens och ordens maktområden, han vet att orden styres af en stormästare och han har t. o. m. reda på ordensbrödernas dräkt. Det är nästan otänkbart, att han här icke skulle hafva personliga iakttagelser att stödja sig på. Likaså innehålla notiserna från Lübeck och Bergen åtskilligt, som verkar mera personligt, såsom den intressanta språkuppgiften från »Slavonien» och iakttagelsen om byteshandeln och de ljusa sommarnätterna i Bergen. Gent emot dessa skildringar stå uppgifterna om Sverige, Danmark och Preussen nakna och intetsägande; för hvart och ett af dessa tre länder vet han blott att berätta hufvudstadens namn, hvarjämte för Stockholms räkning tillkommer den lilla myntnotisen, som tydligen är in-

flickad blott för motsatsens skull mot de nyss förut skildrade förhållandena i Bergen och ej behöfver hafva annan källa än en hörsägen.

Med ganska stor sannolikhet kan man alltså antaga, att han besökt Bergen, Riga och Lübeck, men däremot icke Stockholm, Danzig och Köpenhamn.

Men därnäst bör man lägga märke till det uttryck, hvarmed vår lilla skrift börjar: ἐγὼ περιελθὼν γῆν πολλὴν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπεριπάτησα τὴν παράλιον πᾶσαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ὑπερβορείου Ὠκεανοῦ. Pressar man dessa ord, torde däraf framgå, att förf. säger sig efter vida färder till lands i Europa äfven hafva kringrest denna världsdels hela kust allt från norra oceanen. Alltså: först långa resor till lands, sedan en sjöfärd utmed Europas kust och denna företagen från norr. Att sjöresan gått från norr till söder framgår också af uppgifterna i slutet af skriften: det är afståndet *från* Bergen *till* Flandern och *från* Flandern *till* Portugal, som han uppgifver.

Man ser sig alltså nödgad draga den slutsatsen, att Laskaris Kananos kommit till Norden landvägen, och det ligger då närmast till hands att antaga att han kommit på någon af de handels- och färdevägar, som allt från den tidigare medeltiden förbundit Norden och Byzantium t. ex. utmed Dnjepr och Düna. Härmed stämmer ju också, att Riga och Livlanden äro de nejder, från hvilka

hans uppgifter äro mest detaljerade. Från Riga kan han sedan med ett hanseatiskt skepp hafva kommit till Lübeck och Bergen. Från Bergen har resan uppenbarligen gått ned till Flandern, där hanseaternas handelsområde i inskränkt mening slutade. Där har han farit öfver till England, från England — enligt egen uppgift — gjort resan fram och åter till Island samt slutligen — kanske med något italienskt handelsskepp — fortsatt resan söderut. Det italienska inflytande, som röjes i ett och annat af de anförda namnen, kan under denna hemresa hafva tillkommit (t. ex. genom studium af en på skeppet befintlig portolan, se ofvan sid. 21), liksom hans syn på de isländska förhållandena antyda inverkan af vistelsen i England.

* * *

Hvem var nu denne Laskaris Kananos? Om hans lif och förhållanden ger hans lilla skrift så godt som ingen upplysning; icke ens hans dopnamn har i öfverskriften bevarats, ty både Laskaris och Kananos äro naturligen »tillnamn» [1]. Att någon hade sammanlagt tre namn var, särskildt under den senare byzantiska tiden, icke ovanligt;

[1] Om personer, som i den byzantinska litteraturen nämnas med blott två namn, till hvilka man har att supplera dopnamnet, se Moritz, Die Zunahmen bei den byzantinischen Historikern u. Chronisten I (Progr. Landshut 1896/97) sid. 41 f.; jfr speciellt namnet Laskaris Kalamanos (Joh. Kantakuz. II, 15).

osökt kommer man att tänka på Alexios Laskaris Philanthropinos, Andronikos Laskaris Pediates, Georgios Gemistos Plethon, Georgios Scholarios Gennadios o. s. v.

Mycket vanligt var också under dessa sista byzantinska århundraden namnet Laskaris, hvilket ju en gång hade burits af tre kejsare på tronen i Nikaia (jfr de båda nyss här ofvan nämnda personerna med namnet Laskaris samt vidare Laskaris Kalamanos, Konstantin Laskaris, Janos Laskaris, Laskaris Pagonites o. s. v.). Synnerligen sällsynt är däremot namnet Kananos (Κανανός är väl ett af dessa icke alldeles ovanliga, från ortnamn härledda tillnamn på -άνος eller -ανός, som förekomma i byzantinsk tid, och sammanhänger väl med Κάνα, Κάναι liksom Δοκειανός af Δοκεία eller Κομνηνός af Κόμνη [1]); i den historiska litteraturen synes det öfver hufvud icke förekomma — åtminstone återfinnes det ej i Moritz' förteckning — och i litteraturhistorien förekommer det blott en enda gång utom denna.

Denna enda gång är i författarenamnet Johannes Kananos — här hafva vi alltså en Kananos, som har sitt dopnamn i behåll. Denne Johannes Kananos har efterlämnat en beskrifning på Konstantinopels belägring år 1422 [2] (Ἰωάννου τοῦ Κανανοῦ διήγησις περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότος πολέμου κατὰ τὸ ,ϛϡλ' ἔτος, ὅτε ὁ Ἀμουρᾶς πέϊς παρέπεσε ταύτῃ μετὰ δυνάμεως βαρείας καὶ παρ' ὀλίγον ταύτην ἐκράτει, εἰ μὴ ἡ ὑπέραγνος μήτηρ τοῦ κυρίου ταύτην ἐφύλαξε; lättast tillgänglig hos Migne, Patr. gr. 156, sid. 61—82) och med honom identifierar Lambros författaren till reseanteckningarne från Norden.

[1] Jfr Moritz a. a. II (Progr. Landshut 1897/98) sid. 43.
[2] Jfr Krumbacher, Gesch. d. byz. Litt.[2] sid. 300 f.

Utom likheten i namn och tid är språklikheten Lambros' förnämsta skäl för denna identifiering. I självfva verket är denna likhet också synnerligen betydlig och vittnar om att de båda skrifternas författare stått på ungefär samma bildningsgrad. Vi hafva ofvan i kommentaren påpekat, huru vulgärgrekiska former ideligen tränga sig in i det konstspråk, som förf. tydligen bemödar sig att skrifva, så godt han kan; träffande karaktäriserar Lambros (sid. 707) honom såsom »συγγραφέα γράφοντα φυσικῶς μὲν καὶ ἀβιάστως, ἀλλ' ἐν γλώσσῃ ἥτις ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ συγγραφεὺς μὴ δυνάμενος νὰ ὑψωθῇ μέχρι τῆς ἀττικιζούσης τῶν καθαρογραφούντων Βυζαντίνων παρασύρεται ὑπὸ τῆς ἐγγενοῦς ἐν ἑαυτῷ δυνάμεως τῆς καθωμιλημένης.» Men alldeles detsamma är just förhållandet med den Johannes Kananos, som beskrifvit Konstantinopels belägring. I inledningen till sin skrift yttrar han följande ord, som skulle kunna lika väl passa i de nordiska reseanteckningarne: »καὶ δέομαι τοὺς ἀναγινώσκοντας ταύτην (τὴν ἱστορίαν) καὶ τῶν γραμμάτων τὴν πεῖραν ἔχοντες μήτε τὸν κόρον τοῦ λόγου ἀηδιάσωσι μήτε

τὴν σολοικοβάρβαρον καταγνώσονται φράσιν, ἐπεὶ κἀγὼ τῆς ἀπειρίας μου τῶν γραμμάτων ὁμολογῶ τὴν ἀσθένειαν» [1].

Om denna identifiering yttrar KRUMBACHER såväl i 1:sta som 2:dra uppl. af sin litteraturhistoria, att den hvarken låter sig bevisa eller vederlägga, och i anslutning härtill har HJÄRNE (a. st. sid. 68) betecknat den såsom »mycket osäker». Sant är visserligen, att denna identifiering icke kan strängt bevisas, men synnerligen sannolik förefaller den dock att vara. Sällsyntheten af namnet Kananos är härvid i första hand afgörande; det är knappast troligt, att plötsligt två personer med detta egendomliga namn ungefär samtidigt skulle dyka upp, hafva samma lust att sätta på papper hvad de sett och samma oförmåga att skrifva ett rent, byzantinskt skriftspråk. Alldeles afgjordt synes sannolikheten vara för den åsikten, att vi här hafva att göra med en och samma person. Namnolikheten (Johannes Kananos och Laskaris Kananos) talar alls icke mot detta antagande; tvärtom måste

[1] MIGNE, Patr. p. 156 spalt 61. — Det är min förhoppning att, så snart jag varit i tillfälle att företaga de nödiga handskriftskollationerna, kunna utgifva en kommenterad upplaga af Johannes Kananos' lilla skrift och åstadkomma de språkliga jämförelser, som nu, så länge en säker text fattas, icke kunna i detalj genomföras. Af handskrifter äro mig bekanta Vat. gr. 579 saec. XV (senast beskrifven af HEISENBERG, Analecta, München 1901, sid. 41) och Neap. III. B. 26 saec. XVI/XVII.

Laskaris Kananos naturligen hafva haft ett dopnamn. Vår författares fullständiga namn vore i så fall Ἰωάννης Λάσκαρις ὁ Κανανός.

* * *

Ungefär vid samma tid, som Piero Querini gjorde sin berömda äfventyrsresa i Norden, har alltså äfven en främling från det Byzantium, med hvilket nordborna några århundraden tidigare underhållit så lifliga förbindelser, hittat vägen upp till Östersjöns och Nordsjöns stränder. Konstaterandet af detta faktum har i och för sig stort intresse, men får ännu större vikt såsom bidrag till lösningen af den sväfvande frågan, hvarifrån den nya kunskapen om Norden kommit in i de italienska kartverken på 1400-talet. Existensen af Kananos' lilla skrift är ett vittnesbörd om att nordiska notiser *kunnat* komma till Italien på samma väg som det mesta af humanismens öfriga kunskapsförråd — från Byzantium.

5. Ordförteckning och register.

Ordförteckning.

(Siffrorna hänvisa till rader i den grek. texten.)

ἄκρον : ἄκρου 7, 61
ἀκρωτήριον : -ίου 6
ἀλλά 18
ἀνά distrib. m. gen. 9, 10
ἀναμίγνυμι : ἀναμεμιγμένον 26
ἀνατολή : -ῶν 12, 13
ἀνήρ : ἄνδρας 54
ἄνωθεν 58
ἀπό m. gen. 2, 6, 11, 12, 51, 58, 61; ἀπ' 13, 40, 50; m. dat. 20
ἄργυρον : -ύρου 17
ἀργυροῦς : -οῦν 25
ἄρτος 55
ἀρχή : -ῆς 50
ἀρχιεπίσκοπος : -όπου 31
ἄρχω : ἄρχεται 32, -ονται 26, 31
αὐτός : αὐτοῦ 5, 6, 7, 12, 14; αὐτῆς 2, 40; αὐτήν 38, 43; αὐτῶν 55 bis, 56
ἄχρι m. gen. 7, 21, 51, 59

Βάγεν 16, 59
βασίλειον 45
βόρειος : -οτάτοις 13

γάρ 51
γῆ : γῆν 1
γίνομαι- : εται 19
γλῶσσα : -αν 42

Δατία 44; -ίας 27, 44, 45
δέ 9, 11, 32, 36, 47, 58
διακόσια 11
διαλέγομαι : -λέγουνται 42

διάμετρος 5
δισχίλιοι : -α 8, 11, 62
δοκῶ : -κεῖ 49
δούξ : δουκός 32
δύο 26
δυσμή : -μῶν 12

ἔαρ : ἔαρος 50
Ἐγγλητέρα : -αν 57
ἐγώ 1; μοι 49
εἶδον 54
εἰκοσιτέσσαρες : -ας 53
εἰκοστός : -στῇ 20, 21
εἰμί : ἐστίν 4, 14, 22, 23, 28, 36, 38, 45, 49; εἰσίν 46; ἦν 52, 55; ἔνε 58
εἰς m. ack. 47, 52, 57, 61
εἷς : ἑνός 20
εἶτα 56
<ἑκατόν 62>
ἐκεῖσε 41, 53
ἑλληνικῶς 4
ἐμπορία : -ίων 18
ἐν m. dat. 8, 13, 17, 19, 25, 35, 41
ἔνδυμα : άτων 33
ἔνθα 49
ἐνταῦθα 3
ἕξ 46, 50
ἑξακόσιοι : -α 63
ἑξηντατέσσαρες : -α 62, 63
ἐπαρχία 23, 28, 29, 32, 36, 38, 43; -ίας 40: -ίᾳ 8, 14; -ίαν 23, 35, 43; -ίαι 26, 46
ἐπεί 41
ἐπί m. gen. 59
ἑπτακόσιοι : -ίων 10
<ἑτέρα 30>
ἔτι 19
εὐθύς : εὐθείᾳ 60
εὑρίσκω : εὗρον 50
Εὐρώπη : -ης 1
ἔχω : ἔχει 15, 24, 29, 36, 39
ἕως m. gen. 61

ζάω : ζοῦν 18
Ζυγιῶται 40; -ωτῶν 42

Ἡγγληνία : -ας 52
ἡμέρα 20, 22; -αν 50; -ας 53
ἡμεῖς : se μᾶς
ἤτοι 63

Θούλη 49

ἱερός : -ροῦ 61
Ἰούλιος : -ίου 21
Ἰούνιος : -ίου 21
Ἰσλάντη : -ην 48
ἰσχυρός : -ούς 54
ἰταλικός : -ά 9
Ἰχθυοφάγοι : -ων 47
ἰχθύς : -ύες 55 bis

κά (= κατά) 9
καί adv. 1, 15, 24, 45, 47, 50; konj. 4, 5, 12, 13 bis, 22, 30, 35, 52, 53, 54 ter, 56, 60, 61, <62>, 63; καὶ — καί 18—19, 31

καλέω : καλεῖται 30; καλούμενος 4; -μένου 6; -μένην 15, 44, 48
κατακολπίζω : -ίζοντι 64
Κλουζά : -ῶν 59, 61
κοινῶς 48
κόλπος 3; -ου 36, 46
κοσμικῶς 31
Κουπανάβε 44
κύκλωθεν 46

λευκός : -ῶν 33
Λιβονία : -ας 28
Λουπήκ 39

μαΐστωρ : -τορος 33
μᾶς 9
μέγας : μεγάλου 32; μέγιστος 3
μέλας : μέλανος 33
μέν 13, 48
μέρος : μέρεσιν 14
μετά m. gen. 18; m. ack. 23, 28, 35; μετ' 38, 43
μή 64
μήν : μηνός 20, 21; μηνῶν 50
μίλι 9, 10
μίλια 5, 8, 11, 52, 60, 62, 63
μιλιασμός 58
Μπέργεν 16, 59
μυχός : -οῦ 7; -ῷ 35

νῆσος : -ον 47, 52
Νορβεγία : -ας 7, 14
νότιος : -ίου 59
νύξ 22

ὁδός : -ῷ 60
ὁμοῦ 63
ὀνομάζω : -ζομένην 37, 39
ὄπισθεν 56
ὅστις : ἥτις 15, 24, 30, 39, 44; ἅτινα 42
οὗ 16
οὐδόλως 22
Οὐενεδικός 4
οὐργυιά : -ῶν 9, 10
οὗτος : αὕτη 29, 45, 49; ταύτῃ 16, 19, 25; ταύτην 23, 35, 52; αὗται 26, 30, 46

πάλιν 56
παρά m. gen. 27; m. dat. 48
παράλιος : -ον 2
πᾶς : πᾶν 22; πᾶσαν 2
Πελοπόννησος : -νήσῳ 41
πέμπτος : -τῃ 21
πενῆντα 11
πεντακόσιοι : -α 60
πέντε 63
πεντήκοντα 10
περάω : ἐπέρασα 51
περιέρχομαι : -ελθών 1
περιέχω : -ει 11
περίμετρος 5
περιπατέω : ἐπεριπάτησα 2
πιπράσκω : -σκοντες 19
πλεῖστος : -α 41
πλημμελέω : ἐπλημμέλησα 53
πλοῦς 52
πνευματικῶς 31

πόλις : πόλεως 58; πόλει 16, 19, 25; πόλιν 15, 24, 29, 37, 39, 44
πολιτεύω : -εται 16
πολύς : πολλήν 1
πόμα 56
Πορτεγάλλε 62
Πουρσία : -ας 8, 36
προκαθέζομαι : -ζομένην 15, 24, 29, 36, 39
πρῶτον 13
Πτολεμαῖος : -ῳ 49

῾Ρήβουλε 30
῾Ρήγα 30
ῥήξ : ῥηγός 27, 45
ῥωμαλέος : -ους 54

Σθλαβουνία : -ίας 38
σίδηρος : -ήρου 18
Σουήτζια : -ας 24; -αν 28
σοφός : -ῷ 48
σταυρός : -οῦ 34
Στοκόλμω 24
στρέφω : ἐστράφην 56

Τάντζηκ 37
τέταρτος : -άρτῃ 20
τετρακισχίλιοι : -α 5
τρεῖς 60
τροπή : -ῶν 51
τροφή 55

ὕδωρ 56
ὑπάρχω : -ει 3, 43; -ουν 40, 41
ὑπερβόρειος : -είου 3, 6
ὑπό m. gen. 31, 32

φθάνω : ἔφτασα 47
φθινοπωρινός : -ῶν 51
Φλαντρία : -ας 60

χαλκός : -οῦ 17
χάραγμα 16, 25
χαράσσω : -εται 25
χιλιάς : -άδες 60, 63
χίλιοι : -ια 53; -ίων 9
χρυσός : -οῦ 17
[χώρα 30]
χωρίον : -ία 41

ὠκεανός : -οῦ 3
ὠνέομαι : ὠνούμενοι 18
ὡς 49

Index till cod. Vindob. Hist. gr. 113.

(Siffrorna ange styckenas nummer i beskrifn. sid. 6 ff.)

Arrianos : se Plethon
Diodoros Sik.: se Plethon
Drömsyner 18
Iosephos : se Plethon
Klimaten 16
Laskaris Kananos 20
Palamedes' död : se Plethon
Plethon, Georgios Gemistos
anmärkn. till Polybios 11
excerpt ur Arrianos 4, 7, 14
" " Iosephos 13
" " Polybios 10
" " Prokopios 19
" " Strabo 8, 17
excerpt ur Xenophon 5
" " Zonaras 12
verser om Palamedes 9
Plutarchos
Aemilius Paulus 2
Alexander 6
Caesar 6
Prokopios : se Plethon
Strabo : se Plethon
Vindarnes namn 1
Xenophon : se Plethon
Zodiakens tecken 15
Zonaras : se Plethon

Sakregister till kap. 3 och 4.

(Siffrorna ange resp. sidors nummer.)

Appositionens kasus 32
Aspirata > tenuis 30
Cap S. Vincent 32
Cluxa (la clussa) 32
Datia 26 f.
Dissimilation 22 f., 23 f.
Engelsk handel på Island 30 f.
Island 30 ff.
Italienska inflytelser 26, 37
Kalmarunionen 26, 33 f.
Kananos, namnet, 38
Kananos, Johannes, 34, 39 ff.
Köpenhamn 28
Livlanden (Livonia) 27
Lübeck 29
Mil, ital. o. grek. 22, 23, 31
Mynt, i Bergen, 25
Namn, tre, 37 f.

Nikephoros Blemmydes 35
Peloponnesos, slaver på, 29
Ptolemaios 21, 30
Ptolemaioskartor 21, 24
Rehwele 27
Sclavonia (Venden) 28 f.
Sluys 32
Statland 22
Thule 30, 35
Tillnamn 37 f.
Tyska orden 28, 34
Vaagen 25
Vulgärgrek. former 24
Zygioter 29